

**IJTIMOYIY ISH AMALIYOTIDA DISKRIMINATSIYAGA QARSHI
YONDASHUV VA UNING METODOLOGIK ASOSLARI**

*Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika kafedrası o‘qtuvchisi
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
PhD Shaydullayeva Kamola Shapulatovna
Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
Pedagogika yonalishi talabalari
Xudoyqulov Sunnat Ismatillo o‘g‘li.
Xolbo‘tayeva Mahfuza Muzaffar qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuv va uning metodologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta‘minlash, inson huquqlarini himoya qilish hamda ijtimoiy adolatni qaror toptirishda diskriminatsiyaga qarshi yondashuv muhim o‘rin tutadi. Maqolada ijtimoiy ish faoliyatida diskriminatsiya shakllari, ularning kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etishga qaratilgan metodik yondashuvlar yoritiladi. Shuningdek, ijtimoiy ish mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalari, etik me‘yorlari hamda inklyuziv yondashuvni shakllantirishdagi roli keng tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy ish, diskriminatsiya, diskriminatsiyaga qarshi yondashuv, ijtimoiy adolat, inson huquqlari, tenglik, inklyuzivlik, kasbiy kompetensiya, etik me‘yorlar, ijtimoiy himoya.

Abstract: This article provides a scientific analysis of anti-discrimination approaches in social work practice and their methodological foundations. In modern society, ensuring social equality, protecting human rights, and promoting social justice require effective anti-discrimination strategies. The paper examines the forms of discrimination in social work, their underlying causes, and methodological approaches aimed at preventing and eliminating them. It also highlights the professional competencies, ethical standards, and the role of social workers in promoting inclusive practices.

Keywords: social work, discrimination, anti-discrimination approach, social justice, human rights, equality, inclusion, professional competence, ethical standards, social protection.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti inson huquqlari, ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillarining izchil ta‘minlanishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Ayniqsa,

globalashuv jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda ijtimoiy tizimlarda turli ko‘rinishdagi diskriminatsiya holatlari — jins, yosh, millat, ijtimoiy kelib chiqish, nogironlik holati yoki boshqa omillar asosida tengsiz munosabatlar yuzaga kelishi — jamiyat barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu bois ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni shakllantirish va uni metodologik jihatdan asoslash dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta’minlash, ijtimoiy tenglikni qaror toptirish hamda diskriminatsiyaga yo‘l qo‘ymaslik davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, ularning jinsi, irqi, millati, dini, ijtimoiy kelib chiqishi va boshqa belgilaridan qat’i nazar teng huquqlarga egaligi mustahkamlab qo‘yilgan. Bu norma ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida, jumladan ijtimoiy ish amaliyotida ham diskriminatsiyaga qarshi yondashuvning asosiy huquqiy poydevorini tashkil etadi. Shuningdek, mamlakatimizda qabul qilingan “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun, “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun, “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun kabi normativ-huquqiy hujjatlar jamiyatda ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning huquqlarini ta’minlashga, ularni kamsitilishdan himoya qilishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish, kambag‘allikni qisqartirish, aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va inklyuziv muhitni rivojlantirishga qaratilgan farmon va qarorlari ijtimoiy ish faoliyatida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni amaliy jihatdan joriy etish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xalqaro darajada ham diskriminatsiyaga qarshi kurashish masalasi alohida e’tibor markazida bo‘lib, O‘zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya, Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya kabi muhim hujjatlarga qo‘shilgan. Ushbu xalqaro huquqiy normalar milliy qonunchilikni takomillashtirishga, ijtimoiy ish amaliyotida insonparvarlik, tenglik va inklyuzivlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ijtimoiy ish amaliyoti esa aynan jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirish, ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarni qo‘llab-quvvatlash va ularning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan kasbiy faoliyat turi sifatida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni o‘z faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri sifatida qabul qiladi. Ushbu yondashuv ijtimoiy ish mutaxassislaridan nafaqat yuqori darajadagi kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki etik mas’uliyat, inson huquqlariga hurmat va ijtimoiy adolatni ta’minlashga bo‘lgan qat’iy pozitsiyani ham talab etadi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvning metodologik asoslarini chuqur o‘rganish, uning nazariy va amaliy jihatlarini ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa nafaqat ijtimoiy ish

samaradorligini oshirishga, balki jamiyatda barqarorlik, ijtimoiy uyg'unlik va inson huquqlarining to'liq ta'minlanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni shakllantirish va uni samarali amalga oshirish murakkab, ko'p bosqichli hamda tizimli jarayon bo'lib, u nazariy, metodologik va amaliy komponentlarning uzviy uyg'unligini talab etadi. Mazkur yondashuvning markazida inson huquqlari, ijtimoiy adolat va tenglik tamoyillari turadi. Diskriminatsiya tushunchasi ijtimoiy ish nazariyasida shaxs yoki guruhga nisbatan ularning ijtimoiy, biologik yoki madaniy xususiyatlariga asoslanib adolatsiz, noxolis yoki cheklovchi munosabatni anglatadi. Bunday holatlar jamiyatda ijtimoiy tengsizlikni chuqurlashtiradi, ijtimoiy muammolarni keskinlashtiradi hamda ijtimoiy integratsiya jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ijtimoiy ish mutaxassislari faoliyatida diskriminatsiyani aniqlash, uning sabablarini tahlil qilish va bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan metodologik yondashuvlar alohida ahamiyat kasb etadi. Diskriminatsiyaga qarshi yondashuvning metodologik asoslari bir necha muhim nazariy konsepsiyalarga tayangan holda shakllanadi. Avvalo, inson huquqlariga asoslangan yondashuv ijtimoiy ish faoliyatining asosiy paradigmasi sifatida e'tirof etiladi. Ushbu yondashuvga ko'ra, har bir shaxsning huquqlari teng va ajralmas bo'lib, ijtimoiy ish mutaxassisi har qanday faoliyatida ushbu huquqlarning ta'minlanishini ustuvor vazifa sifatida ko'radi. Shu bilan birga, ijtimoiy adolat nazariyasi jamiyatdagi resurslar, imkoniyatlar va xizmatlarning adolatli taqsimlanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, diskriminatsiyaga qarshi kurashishning muhim metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, inklyuziv yondashuv ham muhim o'rin tutadi, chunki u jamiyatdagi barcha shaxslarning, xususan ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlarining faol ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni amalga oshirishda kompleks metodlar tizimi qo'llaniladi. Diagnostik metodlar orqali diskriminatsiya holatlari aniqlanadi, ularning kelib chiqish omillari o'rganiladi va ijtimoiy muammolarning chuqur tahlili amalga oshiriladi. Bu jarayonda kuzatuv, suhbat, anketa, hujjatlarni tahlil qilish kabi usullar muhim ahamiyatga ega. Shundan so'ng profilaktik va korreksion metodlar qo'llanilib, diskriminatsiyaning oldini olish va mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu esa ijtimoiy ishning nafaqat muammoni hal qilish, balki uning oldini olishga yo'naltirilganligini ko'rsatadi. Shuningdek, ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni samarali amalga oshirishda kommunikativ va interaktiv metodlar muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy ishchi mijozlar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularning muammolarini chuqur anglash va ishonchli munosabatlar o'rnatish orqali diskriminatsiyaning yashirin shakllarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, jamoatchilik bilan ishlash, targ'ibot-tashviqot ishlarini olib borish, trening va

seminarlar tashkil etish orqali jamiyatda tolerantlik, bag‘rikenglik va tenglik g‘oyalarini shakllantirish ham muhim metodlardan biri hisoblanadi.

Zamonaviy ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni kuchaytirishda institutsional mexanizmlarning roli ham beqiyosdir. Davlat va nodavlat tashkilotlar, ijtimoiy xizmatlar markazlari, ta‘lim muassasalari va boshqa ijtimoiy institutlar o‘z faoliyatida diskriminatsiyaga yo‘l qo‘ymaslik tamoyilini qat‘iy qo‘llashlari lozim. Bu esa ichki siyosat va me‘yoriy hujjatlarni takomillashtirish, xodimlarning malakasini oshirish hamda monitoring va baholash tizimlarini joriy etish orqali amalga oshiriladi. Ayniqsa, ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatishda teng imkoniyatlar yaratish, xizmatlardan foydalanishda to‘siqlarni bartaraf etish va har bir mijozga individual yondashuvni ta‘minlash diskriminatsiyaga qarshi yondashuvning muhim amaliy jihatlaridan biridir. Bundan tashqari, diskriminatsiyaga qarshi yondashuv ijtimoiy ish mutaxassisining kasbiy etikasi bilan bevosita bog‘liqdir. Ijtimoiy ishchining etik kodeksi uning faoliyatida adolat, halollik, xolislik va insonparvarlik tamoyillariga amal qilishni talab etadi. Mutaxassis har qanday holatda mijozning sha‘ni va qadr-qimmatini hurmat qilishi, uning huquqlarini himoya qilishi va kamsitilishiga yo‘l qo‘ymasligi lozim. Bu esa ijtimoiy ish faoliyatining insonparvarlik mohiyatini yanada kuchaytiradi va uning ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Shunday qilib, ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuv kompleks, tizimli va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u nazariy asoslar, metodologik yondashuvlar va amaliy mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligiga tayanadi. Ushbu yondashuvning samarali amalga oshirilishi ijtimoiy tenglikni ta‘minlash, ijtimoiy adolatni qaror toptirish va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni yanada chuqurlashtirish jarayonida uning tizimli integratsiyasi, ya‘ni mikro, mezo va makro darajalarda uzviy qo‘llanilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Mikro darajada ijtimoiy ishchi individual mijoz bilan ishlash jarayonida uning shaxsiy ehtiyojlari, ijtimoiy holati va duch kelayotgan diskriminatsiya shakllarini chuqur o‘rganadi hamda individual rehabilitatsiya va qo‘llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqadi. Bu jarayonda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv ustuvor bo‘lib, har bir mijozning o‘ziga xos xususiyatlari, qadriyatlar va ijtimoiy tajribasi inobatga olinadi. Mezo darajada esa ijtimoiy ish jamoalar, guruhlar va mahalliy hamjamiyatlar bilan ishlashni o‘z ichiga oladi. Bu bosqichda diskriminatsiyaning ijtimoiy ildizlari, stereotiplar va ijtimoiy stigmlar bilan bog‘liq omillar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy loyihalar, treninglar va targ‘ibot ishlari amalga oshiriladi. Makro darajada esa ijtimoiy siyosatni shakllantirish, qonunchilikni takomillashtirish va institutsional islohotlar orqali diskriminatsiyaga qarshi tizimli kurash olib boriladi. Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni amalga oshirishda innovatsion texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatlari kengayib

bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish jarayonini yanada shaffof qilish, aholining turli qatlamlari uchun teng imkoniyatlar yaratish va diskriminatsiya holatlarini tezkor aniqlash mumkin. Masalan, onlayn platformalar orqali murojaatlarni qabul qilish, elektron monitoring tizimlari yordamida ijtimoiy xizmatlar sifatini baholash hamda raqamli ma'lumotlar bazasi orqali muammolarni tahlil qilish ijtimoiy ish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa diskriminatsiyaga qarshi kurashishda zamonaviy yondashuvlarning ahamiyatini yanada oshiradi. Bundan tashqari, madaniy kompetentlik tushunchasi ham ijtimoiy ish amaliyotida muhim metodologik asos sifatida qaraladi. Turli millat, din va madaniy guruhlariga mansub mijozlar bilan ishlash jarayonida ijtimoiy ishchi ularning madaniy qadriyatlarini, an'analari va dunyoqarashini hurmat qilishi lozim. Madaniy kompetentlik diskriminatsiyaning oldini olishda muhim vosita bo'lib, u ijtimoiy xizmatlarning sifatini oshiradi va mijozlar bilan samarali hamkorlikni ta'minlaydi. Bu yondashuv ijtimoiy ishning insonparvarlik tamoyillarini yanada mustahkamlaydi va jamiyatda o'zaro hurmat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Yana bir muhim jihat shundan iboratki, diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni amalga oshirishda ilmiy tadqiqotlar va monitoring tizimlari muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy ish amaliyotida mavjud muammolarni aniqlash, ularning dinamikasini o'rganish va samarali yechimlar ishlab chiqish uchun muntazam ravishda ilmiy tahlillar olib borilishi zarur. Monitoring va baholash tizimlari orqali amalga oshirilayotgan ijtimoiy dasturlar samaradorligi aniqlanadi, kamchiliklar tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu esa ijtimoiy ish faoliyatining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi va uning natijadorligini oshiradi. Shuningdek, ijtimoiy ishda diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni kuchaytirishda hamkorlik va integratsiya tamoyillari muhim ahamiyatga ega. Davlat organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, xalqaro tashkilotlar va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi samarali hamkorlik diskriminatsiyaga qarshi kurashishda kompleks yondashuvni ta'minlaydi. Bunday hamkorlik orqali ijtimoiy muammolarni hal etishda resurslar birlashtiriladi, tajriba almashinuvi yo'lga qo'yiladi va innovatsion yondashuvlar joriy etiladi. Bu esa ijtimoiy ish amaliyotining samaradorligini yanada oshiradi. Natijada, ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni kengaytirish va takomillashtirish uzluksiz jarayon bo'lib, u doimiy ravishda yangilanib boriladigan bilimlar, metodlar va texnologiyalarni talab etadi. Ushbu jarayon ijtimoiy ishning zamonaviy talablarga moslashuvchanligini ta'minlaydi va jamiyatda tenglik, adolat hamda inson huquqlarining to'liq qaror topishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni shakllantirish va uni metodologik jihatdan asoslash zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biridir. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, diskriminatsiyaga qarshi

kurashish faqatgina huquqiy yoki tashkiliy chora-tadbirlar bilan cheklanib qolmay, balki chuqur nazariy, metodologik va amaliy asoslarni talab etadigan kompleks jarayondir. Ushbu yondashuv ijtimoiy adolat, inson huquqlari va tenglik tamoyillariga tayanib, jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirish va himoyaga muhtoj guruhlarni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyani bartaraf etishda mikro, mezo va makro darajadagi yondashuvlarning uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Individual darajada mijozlar bilan ishlash, guruh va jamoa darajasida ijtimoiy muhitni sog‘lomlashtirish hamda davlat siyosati darajasida huquqiy asoslarni takomillashtirish diskriminatsiyaga qarshi kurashning samarali tizimini shakllantiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy ish mutaxassislarining kasbiy kompetensiyalari, etik mas’uliyati va madaniy sezgirligi ushbu jarayonning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va raqamli vositalardan foydalanish ijtimoiy ish samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Raqamli platformalar, monitoring tizimlari va ma’lumotlar tahlili diskriminatsiya holatlarini tezkor aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini kengaytiradi. Bu esa ijtimoiy xizmatlar sifatini yaxshilashga va jamiyatda inklyuziv muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy ish amaliyotida diskriminatsiyaga qarshi yondashuvni rivojlantirish jamiyatda barqarorlik, ijtimoiy adolat va inson huquqlarining to‘liq ta’minlanishiga olib keladi. Ushbu yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish, metodologik asoslarni takomillashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish kelajakda yanada samarali natijalarga erishish imkonini beradi.

FOYDALANGAN MANBALAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. “Ijtimoiy himoya to‘g‘risida”gi normativ-huquqiy hujjatlar.
3. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun.
4. “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun.
5. “Ayollar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun.
6. United Nations (UN). *Universal Declaration of Human Rights*.
7. International Federation of Social Workers (IFSW). *Global Standards for Social Work Practice*.
8. Payne, M. (2020). *Modern Social Work Theory*. Oxford University Press.
9. Healy, K. (2018). *Social Work Theories in Context*. Palgrave Macmillan.
10. Dominelli, L. (2019). *Anti-Discriminatory Practice in Social Work*. Routledge.